Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ

Από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, στα τέλη του 11ου αιώνα, η Μονή Κύκκου απέκτησε ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο Μετοχίων σε διάφορες περιοχές του νησιού, τα οποία στήριζαν οικονομικά με τα εισοδήματά τους τις δραστηριότητές της. Όπως αναφέρεται στα χειρόγραφα της ιστορίας της, στη Μονή Κύκκου παραχωρήθηκαν από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό, αμέσως μετά την ίδρυσή της, τα χωριά Μήλο, Μηλικούρι και Περιστερώνα, έτσι ώστε να συντηρείται από τα εισοδήματά τους. Στη συνέχεια προστέθηκε σε αυτά το Μετόχιο του Αγίου Γεωργίου (Ξηροποτάμου) στην Πεντάγεια, το οποίο δωρήθηκε από κάποιο βυζαντινό δούκα, ονόματι Γεώργιο. Κατά την περίοδο, όμως, της Λατινοκρατίας (1191-1571), εξαιτίας της εχθρικής στάσης των ετερόδοξων κατακτητών έναντι της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η Μονή Κύκκου απώλεσε πολλά από τα περιουσιακά της στοιχεία και στην κυριότητά της παρέμειναν μόνο μερικά κτήματα γύρω από την Κεντρική Μονή, καθώς και τα Μετόχια Ξηροπόταμος και Άγιος Νικόλαος στον Ακάμα. Στα χρόνια που ακολούθησαν, κατά την Τουρκοκρατία (1571-1878), οπότε αποκαταστάθηκε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, η Μονή απέκτησε σταδιακά και πολλά άλλα Μετόχια, τα οποία υπήρξαν σημαντικά γεωργοκτηνοτροφικά κέντρα, από όπου προωθούνταν προϊόντα στην επιτόπια αγορά και το εξωτερικό. Τα εισοδήματα, που απεκόμιζε από αυτά η Μονή Κύκκου, συνέτειναν ώστε να καταστεί οικονομικά αυτοδύναμη και μία από τις κυριότερες πηγές χρηματοδότησης της μορφωτικής προσπάθειας των Κυπρίων της εποχής και ενίσχυσης των εθνικών διεκδικήσεών τους.

Σύμφωνα με στοιχεία, που απορρέουν από λυτά έγγραφα και κώδικες του Αρχείου της Μονής, τα σπουδαιότερα από τα Μετόχια της Μονής Κύκκου ήταν αυτά του Αγίου Προκοπίου στο προάστιο της Λευκωσίας Έγκωμη, του Αρχαγγέλου στη Λακατάμεια, του Ξηροποτάμου στην Πεντάγεια και του Σίντη και της Αγίας Μονής στην επαρχία Πάφου. Τα Μετόχια αυτά διέθεταν μεγάλες εκτάσεις γης, μοναστηριακά κτήρια και ναό αφιερωμένο στον Άγιο Προκόπιο, στον Αρχάγγελο Μιχαήλ, στους Αγίους Σέργιο και Βάκχο, στην Παναγία του Σίντη και στον Άγιο Νικόλαο αντιστοίχως. Η Μονή είχε επίσης κτηματική περιουσία και σε

πολλά χωριά του νησιού, όπως στο Πολέμι, την Πενταλιά, την Κάτω Παναγιά, την Αμαργέτη, το Πιάνιο (με ναό αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος), την Αυλώνα, τον Μπάρατζη (με ναό αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο), το Συριανοχώρι, την Τσακίστρα, την Κοράκου, τον Άγιο Σέργιο, την Καλοψίδα, το Καπηλειό, το Τραχώνι, τον Καραβά και τα Λεύκαρα. Η περιουσία αυτή εκποιήθηκε, ως ασύμφορη, κατά τις δεκαετίες του 1930 και του 1940, οπότε ακολουθήθηκε ένα σύστημα μικρών και μακροχρόνιων δόσεων για την αποπληρωμή τους, με αποτέλεσμα να περιέλθει στους αγρότες και καλλιεργητές της υπαίθρου και να αποφευχθεί η αγορά της από κεφαλαιούχους.

Στην κυριότητα της Μονής Κύκκου παρέμειναν μέχρι τις μέρες μας τα Μετόχια του Ξηροποτάμου, το οποίο βρίσκεται στην κατεχόμενη από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής περιοχή, του Αγίου Προκοπίου, που αποτελεί από τα πολύ παλιά χρόνια το διοικητικό κέντρο της Μονής, του Αρχαγγέλου, της Αγίας Μονής και του Σίντη. Από τα Μετόχια αυτά, μόνο του Αγίου Προκοπίου εξακολουθούσε να είναι σε συνεχή λειτουργία, ενώ εκείνα του Αρχαγγέλου, της Αγίας Μονής και του Σίντη είχαν εγκαταλειφθεί, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα και ερημωθεί. Γι' αυτό και τα τελευταία χρόνια, με πρωτοβουλία του Ηγουμένου της Μονής, Μητροπολίτη Κύκκου και Τηλλυρίας Νικηφόρου, ανακαινίστηκαν στο σύνολό τους. Ας σημειωθεί ότι στο μεν Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου, ταυτόχρονα με την ανακαίνισή του δημιουργήθηκε στον περιβάλλοντα χώρο μεγάλο πάρκο, ανοικτό καθημερινά για τους κατοίκους της Λευκωσίας, όπου διοργανώνονται συχνά φιλανθρωπικές εκδηλώσεις. Στο δε Μετόχιο του Αρχαγγέλου στεγάστηκε το ομώνυμο Πολιτιστικό Ίδρυμα της Μονής, καθώς και το Παγκόσμιο Βήμα Θρησκειών και Πολιτισμών (για τα Ιδρύματα αυτά βλ. στα αντίστοιχα λήμματα), ενώ αυτό της Αγίας Μονής στελεχώθηκε ξανά από μέλη της αδελφότητας της Μονής. Τέλος, το Μετόχιο του Σίντη μετετράπη σε ανοικτό μουσειακό - αρχαιολογικό χώρο, αφού δεν έγινε πλήρης αναστήλωση των μοναστηριακών κτισμάτων, διότι κρίθηκε ότι μια τέτοια ενέργεια θα οδηγούσε σε υποθετικές αναπαραστάσεις, λόγω έλλειψης επαρκών στοιχείων. Για το έργο που επετελέσθη στο Μετόχιο αυτό η Μονή Κύκκου βραβεύτηκε, το 1997, με τιμητικό δίπλωμα της Europa Nostra.

Η Μονή Κύκκου ανέπτυξε επίσης, κατά την Τουρκοκρατία, ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο Μετοχίων εκτός Κύπρου, που επανδρωνόταν από μέλη της αδελφότητάς της και το οποίο συνέδεε τον ευρύτερο Ελληνισμό με το νησί. Για τα περισσότερα από τα

Μετόχια αυτά δεν έχουν σωθεί λεπτομερείς αναφορές για τον τρόπο που περιήλθαν στην κυριότητα της Μονής, ή που αποξενώθηκαν από αυτή. Γνωρίζουμε, όμως, από σχετικές μαρτυρίες, ότι τα εισοδήματά τους στήριξαν τη λειτουργία της και συνέβαλαν στην επίλυση των μεγάλων οικονομικών προβλημάτων, που είχε κατά καιρούς, όπως με τη σύληση της περιουσίας της, κατά τα τραγικά γεγονότα του Ιουλίου του 1821. Μερικά από τα Μετόχια αυτά είχαν ναό, μοναστηριακά καταλύματα και μεγάλη κτηματική περιουσία (Βαρτζία της Γεωργίας), άλλα ναό ή προσκυνητάρι και κτήρια με ή χωρίς κτηματική περιουσία (Διπλοκιόνιο Κωνσταντινούπολης, Περίσταση της Ανατολικής Θράκης και Αττάλεια, Προύσα και Σμύρνη της Μικράς Ασίας), μερικά μόνο κτήρια (Γαλατάς Κωνσταντινούπολης, Αδριανούπολη της Ανατολικής Θράκης, Πάνορμος της Προποντίδας, Έφεσος της Μικράς Ασίας, Κως της Δωδεκανήσου και Τρίπολη του Λιβάνου), ενώ για άλλα σώζονται πολύ λίγες πληροφορίες (Τσέριανη της Ηπείρου, Φιλιππούπολη της Ανατολικής Ρωμυλίας, Αμάσεια του Πόντου, Λάρισα της Θεσσαλίας, Σέρρες της Κεντρικής Μακεδονίας και Ξάνθη της Δυτικής Θράκης).

Σταδιακά, οι νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, που δημιουργήθηκαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, οδήγησαν τη Μονή Κύκκου στην εκποίηση των περισσοτέρων από τα Μετόχια που διατηρούσε εκτός Κύπρου, όπως στον Γαλατά και στην Τρίπολη. Μερικά άλλα, όπως της Βαρτζίας και αυτά της Μικράς Ασίας, δημεύθηκαν το μεν πρώτο από το καθεστώς που προέκυψε από την Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, τα δε υπόλοιπα από το τουρκικό κράτος, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Το μόνο εναπομείναν Μετόχιο στην κυριότητα της Μονής, αυτό του Διπλοκιονίου, σύμφωνα με την παράδοση των μελών της αδελφότητας, παραχωρήθηκε τελικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, αφού η Μονή, λόγω των νέων πολιτικών συνθηκών, αδυνατούσε εκ των πραγμάτων να το διαχειρίζεται. Σήμερα κανένα από τα εκτός Κύπρου Μετόχια δεν ανήκει πλέον στη Μονή Κύκκου.

Βιβλιογραφία: Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Μονή των Ιερέων ή Αγία Μονή,* Λευκωσία 1999· Των ιδίων, *Αρχάγγελος Μιχαήλ*, Λευκωσία 2001· Των ιδίων, *Παναγία του Σίντη*, Λευκωσία 2006· Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Μετόχιο του Ξηροποτάμου», *Ενατενίσεις* 7 (2009) 36-39· Του ιδίου, «Το Μετόχιο της Μονής Κύκκου στη Γεωργία»,

Ενατενίσεις 9 (2009) 138-141· Του ιδίου, «Το Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου», *Ενατενίσεις* 10 (2010) 144-148· Του ιδίου, «Τα Μετόχια της Μονής Κύκκου στη Μικρά Ασία και στον Πόντο», *Ενατενίσεις* 12 (2010) 98-103· Του ιδίου, «Τα Μετόχια της Μονής Κύκκου στην Ανατολική Ρωμυλία και την Ανατολική Θράκη», *Ενατενίσεις* 16 (2012) 100-105· Του ιδίου, «Τα εκτός Κύπρου Μετόχια της Μονής Κύκκου», *Ενατενίσεις* 17 (2012) 130-137.

Δημοσιεύτηκε στη *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, «Στρατηγικές Εκδόσεις», τ. 10ος, Αθήνα 2013, σ. 326-327.